

O POUČAVANJU I UPUCIVANJU U ISLAMU

Dr. FERID MUHIĆ

Semantičko razjašnjenje

“**O** obrazovanje” i “odgoj” - jesu dva ključna pojma za označavanje one aktivnosti kojom se obavlja generacijski prijenos svijesti, znanja i socijalnog identiteta.

Izvorno značenje sadržano u njima otkriva ne samo srodnost njihovog konteksta, nego i temelje strategijskog pristupa svakog društva spomenutom procesu generacijskog prijenosa duha zajednice. Riječ obraz upućuje na vidljivu stranu, na pojavni oblik obraz je ono što se ukazuje, što se najprije vidi, što je jasno, dakle, na šta pada svjetlo, ono osvjetljeno. Zbog toga obrazovati nekoga ili nešto, znači nekome ili nečemu dati oblik.

Jednako tako i pojam odgoja sugerira uobličavanje, formiranje, dovođenje u oblik

karakterističan za neko živo biće. Ugojiti nekoga, zato ne znači, kao što se pogrešno prihvatilo, udebljati ga prekomjerno, nego upravo uskladiti ga sa njegovom idealnom formom. Tako treba ugojiti konja, kravu ili ovcu, ali isto tako i izglednjelog, ili od bolesti propalog čovjeka, samo onda kada su suviše propali, smršali (sveli se na golo tijelo - mršu). Lijepi, zdravi konji, jednako kao i ljudi, u našim narodnim pjesmama s pravom su opisani kao gojeni, jedri, jednaki idealu roda kojem pripadaju (*Pa razigra gojenog dorata*, ili: *Eto meni gojenog Halila*).

Ali, ako se ono što je samo predmetno, ili barem, što je primarno predmetno, s pravom može obrazovati, formirati, uzgojiti, odgojiti, ukratko: gojiti i oblikovati, može li se isti par pojmova primijeniti i na ono što ili nema oblik, osim tek kao metafora, ili pak, ono što svoje postojanje ne potvrđuje primarno kroz oblik, niti kao oblik?

Zar su svijest, znanje, socijalni identitet, nekakvi predmeti, zar je njihova suština u izgledu, formi, a ne primarno i bitno - upravo u sadržini?

Kakav je oblik duše? Zar duša ima oblik?

A upravo je duša, ono duhovno u čovjeku, osnova svijesti, znanja i socijalnog identiteta, i upravo se na nju odnosi suština onih procesa koji se izvorno primjenjuju na predmete, na našu tjelesnu stranu, a ne na duhovnost.

Iza ove prividne omaške, međutim, ne stoji jezički nehat niti se krije misaona površnost. Ovakva praksa, i posebno, opštost ovakve prakse, otkriva strategiju dominacije predmetnosti nad duhovnošću, kao što jasno markira prevlast svjetovnog, seksualnog i sekularizirajućeg načela, nad principom duhovnosti, religiozitetu.

A duša nema oblik. Ona je sva u onome što čini njenu sadržinu. Duša jeste. Zato se duša ne može ni sačiniti, dakle, ne može se obrazovati, niti se može oformiti, ne može se gojiti, ugojiti, niti odgojiti.

Ovo mora biti jasno shvaćeno i čvrsto usvojeno kao temelj bitno drugačijeg, esencijalno adekvatnog pristupa procesima generacijskog prijenosa svijesti, znanja i socijalnog identiteta.

Stoga, valja nam uvijek i uporno govoriti o učenju, poučavanju duše, dakle o njenom upućivanju, kao što treba insistirati upravo na takvom pristupu mladoj, znanju još nevičnoj duši.

Poučavanje i upućivanje u islamu

Dominantni pristup generacijskom prijenosu svijesti u skoro svim savremenim društvima, posebno u onima koja diktiraju svjetske procese, od političkih i ekonomskih, do edukativnih i kulturnih u najširem smislu, ipak s pravom treba označiti kao proces obrazovanja i odgoja.

Naime, ne samo što je za takav pristup karakteristično da svijest (dušu) tretira upravo kao neku vrstu tijesta, gline, koje tek treba uobličiti, dati im željenu formu, nego se još dodatno insistira na prenošenju konkretno vladajućih društvenih vrijednosti, uvjerenja, modela ponašanja, čak i njegovih predrasuda i njegove neposredne dnevne ideologije.

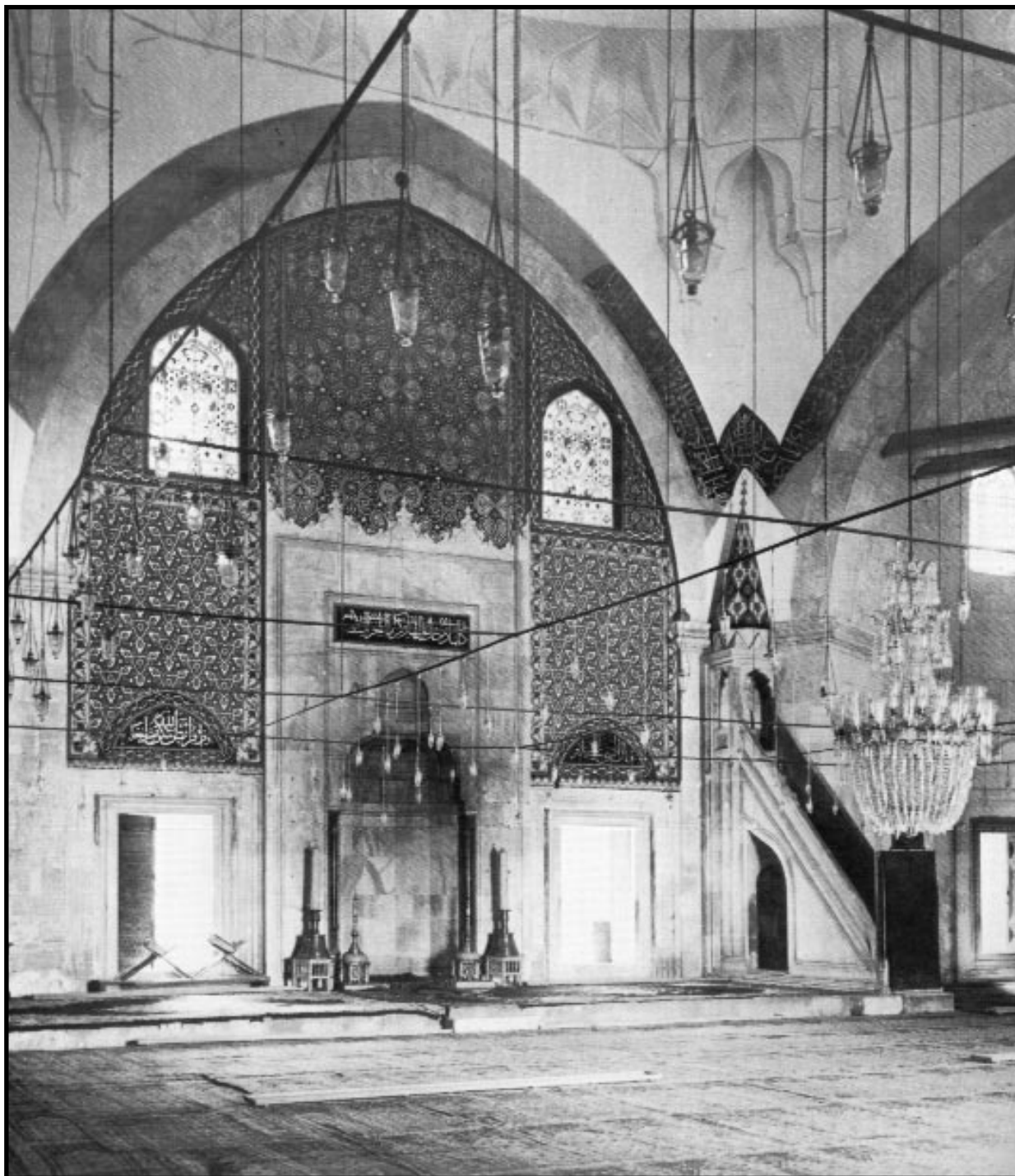
Ovakvo shvaćanje izvedeno je iz specifične interpretacije čovjeka i na njoj utemeljenom konceptu njegove uloge u svijetu, odnosno, njegove kosmičke odredbe. Na razlici shvaćanja o ovim aspektima, razgraničena su dva osnovna modela edukativne prakse:

1. društveno, ili tačnije, državno centrirani model;
2. personalno, odnosno na ličnost centrirani model.

Nema sumnje da je historijski daleko šire zastupljen prvi model. Njegovi ciljevi su da stvori (obrazuje, oblikuje, odgoji) prije svega člana određene zajednice. Dakle, što masovnije da proizvodi građane, kao neku vrstu instrumenata za realizaciju vlastitih društvenih, državnih planova. Horizont ovakvog pristupa reduciran je u okvire političkog programa i ideoloških matrica konkretne socijalne sredine - čovjekov odnos prema vlastitoj sudbini, njegova obaveza prema Stvoritelju, marginalizirane su ili, češće, sasvim ignorirane.

Ciljevi ovako definiranih edukativnih koncepcija, razumije se da ne mogu koegzistirati istovremeno u istom društvu; njihova divergentna orijentacija, naprotiv, konfrontira ih kao principijelno konfliktne paradigme.

Sazdati, dakle obrazovati, odgojiti dobrog građanina, kao osnovni zadatak socijalno centraliziranog procesa edukacije, znači oblikovati ga u skladu sa neposrednim planovima društva i

na njima utemeljenom sistemu ideoloških premisa i socijalnih vrijednosti.

Uputiti ljude na njihovu obavezu da postignu ličnu sreću, i da razviju sopstvenu duhovnost, ravnotežu, mir, poučiti ih da prožive u ovom svijetu pun, častan, i dostojanstven život, da bi se u duši pripravili za onostrani svijet. Dobar čovjek - eto zadatka personalno centriranog procesa edukacije.

Građanin je funkcija društvene procjene; čovjek je projekt perenijalnog ustrojstva svijeta. Građanin je instrument - čovjek je nosilac smisla. Građanin - to je manje nego čovjek; čovjek - to je više nego građanin. Biti građanin, ne znači dovoljan uvjet da se bude čovjek - biti čovjek jeste i nužan i dovoljan uvjet da se opravda najviši cilj sveg stvaranja: slaviti Stvoritelja!

Tradicionalno islamsko shvaćanje edukacije

temelji se upravo na ovako koncipiranom cilju i hijerarhijski konstituiranom smislu upućivanja omladine u tokove koji određuju suštinu ljudskog identiteta i socijalne stvarnosti.

Historijski, pod utjecajem evropske prakse sekulariziranja edukacije, ova personalno centrirana orijentacija postepeno je potiskivana, da bi u ovom stoljeću bila praktično prevladana. U kontekstu takve prakse, personalno centrirani koncept proglašen je reakcionarnim anahronizmom, dok je islamski model sataniziran u notorni stereotip fundamentalizma, namijenjen zastrašivanju djece i likvidaciji odraslih.

Izvan domena ovih krajnosti, ostaje činjenica da je savremeni svijet, odnosno, svako društvo ponaosob, danas dovedeno u situaciju da se maksimalnom ozbiljnošću suoči sa strateškom i dalekosežnom dilemom: stvaranje dobrog građanina, ili upućivanje u ono trajno i duboko općeljudsko. Izbor između redukcije čovjeka na tijesne okvire zakona i pravila socijalnog realiteta, bez ikakve suštinske sugestije u vrijednost pojedinačnog ljudskog bića i njegove ličnosti, odnosno, obezgraničavanja i dramatičnog oslobađanja individue od čemera lične uzaludnosti, sa promoviranjem Božijih zapovijedi, kao najviše pouke i najdubljeg sadržaja ljudskog života.

To da nijedno društvo nije iznad čovjeka, da nijedno društvo nije cilj po sebi (jer šta bi onda mogao biti smisao tog stalno istog procesa ponavljanja zajednice bića koja ne vide smisao iznad i preko same te zajednice; šta osim grčevite i besmislene borbe da se ostane još trenutak tu iznad ponora praznine, da se grebe noktima i zubima, otimajući se, zakratko, neumitnom zovu razvalina!?), nego da je ono azil, zaklon, inkubator, promišljen i organiziran tako da svakom ljudskom biću pruži pouku i pokaže mu

Put ! - to jeste onaj istinski smisao, najdublji i prvi cilj svake edukacije. Njzino jedino potpuno opravdanje.

Upravo takav koncept jeste ono najpreče za očuvanje identiteta islamskog koncepta i prosperitet društva zasnovanog na njegovim pretpostavkama. U začudno skučenom, neoprostivo neoriginalnom opusu islamskih mislilaca posvećenom savremenim problemima edukacije (tako, u studiji *Muslim Social Scientists of the Subcontinent*, A. Bibliograp, Shical Survey 1781-1947, autor Mohammad-Ataurrahim, konstatira jedan jedini spis iz cjelokupne produkcije u ovom razdoblju, posvećen ovoj temi: tekst K.G. Saiyiddaina *Iqbal's Educational Philosophy*, iz 1938. godine), tek u završnoj četvrtini ovog stoljeća pojavljuju se putokazi jakog svjetla i autentične inspiracije.

Originalan u pristupu, suveren u sintezi, duboko filozofski u razumijevanju cjeline, izdvaja se misaoni poduhvat jednog od vodećih mislilaca današnjice - Syeda Muhammada Naquiba Al-Attasa. Od 1973., kada je objavio *Poruku muslimanima (Risalah Untuk Kaum Muslimin)*, preko niza nastupa na svjetskim kongresima i simpozijumima, esejima i studijama, profesor Al-Attas je promovirao svoj ključni edukativni projekt, jednu čitavu jasno organiziranu viziju, Islamizacije savremenog znanja, koja je nesumnjivo strateški orijentir očuvanja i promocije islamskog identiteta i njegovih osnovnih vrijednosnih postulata. Impliciran u različitom intenzitetu u praktično svakoj od njegovih 26 do sada objavljenih knjiga, ovaj je poduhvat posebno razrađen u studiji *Koncept edukacije u islamu (The Concept of Education in Islam, 1980.)*.

Sistematsku prezentaciju ovog monumentalnog duhovnog poduhvata predstavlja obimna studija (na više od 500 stranica) profesora Wan Mohda

Nora Wan Dauda *Edukativna filozofija i praksa Syeda Muhammada Naquiba Al-Attasa; Ekspozicija izvornog koncepta Islamizacije (The Educational Philosophy and Practice of Syed Muhammad Naquib Al-Attas; An Exposition of the Original Concept of Islamization, 1998).*

Imajući u vidu važnost problema jasnog i autentičnog koncepta edukacije u savremenim islamskim sredinama, kao i visoke vrijednosti saznanja sugeriranih djelom profesora Al-Attasa, odnosno, mnogobrojne vrline egzegetskog pristupa u hermeneutički obrađenoj studiji profesora Wan Dauda, čini nam se više nego dovoljnim da sugeriramo temeljito upoznavanje svih naših ljudi sa centralnim idejama i saznanjima

Al-Attasove koncepcije, kako kroz studij njegovih izvornih djela, tako i preko razrade sistematskog prikaza datog u djelu Wan Dauda.

Redakcija *Muallima* time što je preuzela na sebe aktuelizaciju upravo ove dramatično urgentne teme, zaslužila je mnogu pohvalu i podršku podjednako i islamskih i neislamskih društvenih faktora i institucija. Jer očuvanje duhovnog identiteta, i aktivno pomaganje svih sugestija koje su u službi najdubljih ljudskih interesa, nesumnjivo je najbolji pristup dobrobiti čovječanstva i svakog pojedinca. Misao da edukacija nije grubo oblikovanje ljudskog života, nego prefinjena i suštinska pouka zajednici i uputstvo neophodno čovjekovoj duši, svakako stoji u samom vrhu takvih nastojanja. **m**